

RODINNÁ PAMÄŤ

Pavol Bučan

Pamäti väzňa

Sachsenhausen a Lichtenraden

Január - júl 1945

01 / PÔVODNÉ FOTOGRAFIE

Fotografická edícia pôvodného strojopisu

Pôvodný text: Banská Bystrica, 20. septembra 1946

Pôvodný prepis a úprava: Ivan Bučan

O tejto edícii

Všetkých 19 fotografovaných strán je otočených do polohy na čítanie a zoradených podľa pôvodného číslovania. Orez odstraňuje len nadbytočné okolie. Písmo, papier, rukopisné opravy aj poškodenia zostávajú zachované. Obraz nebol retušovaný ani dopĺňaný umelou inteligenciou. Strany 6, 14 a 17 používajú nové fotografie dodané v ten istý deň; všetky prijaté zdrojové súbory zostávajú uchované.

Miestami je text orezaný už na zdrojovej fotografii; táto edícia chýbajúce okraje neobnovuje. Pôvodné obrazové súbory sú uchované samostatne. Fotoaparátový vodoznak zostáva tam, kde by jeho odstránenie zasiahlo do materiálu.

Záverečný záznam datuje pôvodný text do Banskej Bystrice na 20. september 1946. Ivan Bučan je v strojopise uvedený ako syn, ktorý text prepísal a upravil; dátum tejto úpravy nie je uvedený.

Na
Pamäti väzňa koncentračného tábora
Sachsenhausen a Lichtenraden.

Dňa 14. januára 1945 dlhý vlak zo zamrežovanými oknami zastal na neznámej stanici. Nemeckí vojenski strážcovia pootvárali na vagónoch dvere a revali los-los. My sme sa snažili čo najrýchlejšie vystúpiť aby si strážnici nevyliali svoju nenávisť na niektorok z nás. Veľký nápis na budove stanice oznamoval, že sme v Oranienburgu.

Môj sused z vagóna chcel tam ponechať dobré kapce aj kufor no strážnici kričali, že si máme všetko zobrať, že nám to bude ponechané. Vtedy som tam na stanici prvý krát videl väzňov koncentračného tábora, ktorí pod dozorom vykladali z vagónov rôzne veci, kráčali niečo po nemecky ale ja som im nerozumel. Boli oblečení v pásikavých šatách a na prsiach mali veľké čísla s červeným trojuholníkom.

Rozmýšľať o tom som už nestačil lebo nás stavali do radov spočítali a zavelili na odchod. Štipľavá zima, ktorá nás privítala nám znepríjemňovala tieto prvé zlé chvíle v cudzej zemi. Obkolesení strážníkmi sme odpochoďovali pri neustálom reve los-los.

Zazyslený som kráčal v m. šlienkach nad ďalším našim osudom, vtedy silná rana dopadla na moju tvár a nemecký strážnik niečo na mňa reval čomu som nerozumel môj sused mi vysvetlil, že si mám vybrať ruky z vrecák lebo to môže dopadnúť horšie ako jedno zaucho.

Veďla mňa kráčal náš spevák, ktorí spieval aj tam kde druhí plakali Janko Harach, ktorý so mňaou trpel vo väzebiach v Prievidzi, Nitre a Seredi. Spolu so mňou prišli aj slovesní baníci z Handlovej medzi ktorými medzi ktorými bol moj priateľ tarý Schmidt, ktorý 30 rokov pracoval v Handlovských baniach a teraz tu kráčal spolu so mňou v ústrety neznámemu osudu. Všetci smutní, hladní a premrznutia ovisnutými hlavami, ovešaní rôznymi škatuľami pochádzajeme smerom do konnentračného tábora.

Veľký nápis na bráne nám dal vedieť, že kde sme Sachsenhausen. Tam som prvý krát videl ten veľký múr ktorým bol obkolesený celý tábor so strážnymi vežami s ktorých vykúkali hlavne zbraní. Vo veľkej bráne zaznel rozkaz stáť a nemeckí SS-mani nás mĺčky prehliadali a preberali od našich doterajších strážcov nemeckých domobra-cov.

Viedli nás ďalej cez široké práznané priestranstvo na ktorom bolo fotbalové ihrisko, obkolesené rovnakými drevenými barákmi.

Jednom baráku sme zostali a postavili nás čelom k nemu .Odrazu ak povel vyrútilo sa z baráku asi desať starších väzňov a pobrali nám to čo sme mali so sebou-balíky ,teplé topánky a rôzne iné veci. Jednom nás nastrkali do baráku kde v jednej miestnosti nás zapísali/mená,dátum narodenia,národnosť,bydlisko/.Odtiaľ sme prešli do inej miestnosti kde sme dostali rozkaz vyzliecť zo seba všetko.Z rúk posťahovali prstene a zo zubov nám posťahovali zlaté korunky a tých nás postrkali do ďalšej miestnosti kde to,vyzeralo ako kúpal. stenách sedelo asi osem väzňov ktorí nás oholili a strčili pod chu.Potom sme museli naklusať do ďalších miestností kde už boli prstené hrby handier ,otrhané prádlo a pásikové vrchné šaty a na nohy pozošívane onuce a dreváky.Do týchto handier poobliekaných nás vyťahovali pred ten bārāk kde sme mali bývať asi v 2o stupňovej zime nechali 6 hodín stáť .Večer nás potom pustili do baráku.

Druhý deň navštívili nás starší väzni a hovorili,že sme mali veľké šťastie nakoľko keď oni prišli ako noví tak aspoň 5o tých palicami bili a troch s nich doslova v polievke utopili.Možno asi preto začali s nami miernejšie ,že Sovietske vojská sa poly ale iste blížili k Brelínu.

Na ďalších dňoch nás rôzni nemeckí strážcovia cvičili na futbalovom ihrisku a kopance a zaucha boli súčasťou cvičenia .Okolo 11 hodiny dostali kotle s tzv.polievkou-zuppen.Každý z nás dostal bielu handkerku a na tú si musel atramentovou tužkou nakresliť svoje pridelené číslo.Ja som dostal číslo 123357.Za číslom sme nakreslili hore jemný červený trojuholník a dolu písmená SL to znamenalo Slovenský politický previnilec.Najťažšie bolo ,že sme si museli zapamätať svoje nemecké čísla naspamäť a nahlasovať ich v nemčine.

Na týždeň sme dostali rozkaz ,že si máme všetko čo máme zobrať a ísť do Lichtenrāju -kde nevedelisme.Pod zosilneným dozorom nás odvieďli na železničnú stanicu.Vo vagónoch sme sa stretli väčšinou všetci tí ktorí sme nedávno prišli do tábora .Z vlaku sme videli hrozné zrušenie Berlína medzi ktorými sme vlakom pomaly prechádzali.Na jednej železničnej stanici sme vystúpili a v oplopení staršími nemeckými domobranami sme čakali čo bude ďalej.Električkou nás odviezli na kraj Berlína kde bol malý konc.tábor Lichtenrāju a zase dlhý veľký múr s elektrickými drôty a brána kde stáli SS maní.Tábor bol vybudovaný pre väzňov.

Druhý deň sme sa viezli električkou skoro 2 hodiny medzi zrúcaninami domov.Na jednom menšom námestí sme vystúpili dali nám čakany a kľúče a museli sme odpratávať trosky budov.Pozerám sa neďaleko a tam

a vidím tam názov ulice Wilhem - strase je to veľmi dlhá ulica okolit domy väčšinou v troskách od bombardovania. Ako moje oči mohli dovidieť všade samé trosky domov a len komíny kde tu sja. V tomto smutnom prostredí sme hladní robili až do večera a to každý deň. Na Listenrader v Berlíne nezabudnem nikdy. Od rána do večera pre každú maličkosť bitka a cez deň ťažká drina pri troche nechutného jedla. Keďže stále bola tuhá zima robil, som dosť statočne aby som sa zahrial, moji spoluväzni mi stále hovorili, že ak sa chcem udržať pri živote, aby som pri robote vydal len tolko kalórií koľko dostanem do seba jedlom.

V tomto malom koc. tábore boli väzni aj iných národností nielen Slováci ale aj Nóri, Poliaci, Rusi, Francúzi, Belgičania tí nám hovorili, že sme mali šťastie, že nás sem prideliť, že je tu len istejšie ako vo veľkom koncentráku, kde každý deň trávili väznou plynom a spalovali ich.

Každodenný hlad nás všetkých najviac sužoval darom sme pri práci s po medzi rumovisko vyberali všetko čo sa zjesť dalo. Zo závisťou sme sa pozerali na vypasených Nórov, ktorí každé dva týždne dostávali balíky s jedlom a spávali v kožušinových spacích vreciach. O nich sa stal Nórske červený kríž. SS maní, ktorí boli v tomto tábore boli krutí a krvožliví ako v každom väčšom tábore v krutostiach minikal hlavne ich veliteľ, ktorý bol narkoman a alkoholik. Lager - erste a barák - komandanti boli väčšinou Nemci a neskôršie pár Poliakov prideliť do funkcie barák - komendantov. Do nášho baráku č. 8 bol pridelený jeden Nemec - sociálneho presvedčenia, poriadny človek, neskôršie tam zadeliť jedného Poliaka bývalého obuvníka ktorého volali Ivan, bol to veľmi krutý a zlý človek vždy chodil s gumovou rúrou a s radosťou mlátil väzňov.

Nás Slovákov vyzvali, aby sa prihlásili tí ktorí vedľa po Nemecký, že budú robiť vedúcich prác / for-arbietrov / čiže nebudú musieť robiť a a budú len druhých hnať do roboty a dostanú duplovanú porciu zupy. Bol som zvedavý, že koľkí sa prihlásia však mnohí vedeli dobre po nemecký no uľahčilo sa mi keď som sa dozvedel, že z 280 väzňov sa prihlásili iba dvaja.

Pri práci medzi rumoviskami som sa často zamýšľal čo bude v budúcnosti s týmto krásnym rozrúcaným mestom. Niektorí spoluväzni hovorili že SS-maní majú v pláne všetkých Slovanov, ktorí sa voči nim niečím pravinili sem nakomandovať a po víťaznej vojne znovu postaviť ešte krajší Berlín ako bol predtým - no mali sme sa načas tešiť. Trosky, ktoré sme odpratávali uvoľňovali premávku v meste. Naš sp

5. 9. 2026 09:20

REDMI NOTE 12 PRO 5G

väzen staviteľ ,že keby chceli stavať nový Berlín budú musieť vyviešť rôzny nepotrebný materiál ,ktorý sa nedá použiť na takú kopu ,ktorá by bola taká veľká ako Pánský Diel pri Ban.Bystrici. Jeden deň po silnom bombardovaní nás zadelili asi 200 väzňov na veľkú križovatku odpratávať trosky z domov aby sa uvoľnila premávka nakoľko táto bola odklonená na bočnú cestu.Keď niekde pracovali väzni označení rôznymu číslami a trojuholníkmi vtedy civil nesmeši prísť do styku s väzňami pod hrozbou ,že ak áno pôjdu tiež do koncentráku.Někedy sa niektorí civil možno omylom dostal na miesto kde sme my pracovali ale SS-mani ho veľkým krikom vrátili naspäť.Pracoval som celkom na kraji tej križovatky ,neďaleko mňa ptechádzali civil .Zohnutý som vyberal tehly keď mi zrazu dopadol jeden balíček pred nohy.Rýchlo som ho zobral a schoval pod košelu. Jednou rukou som ho otvoril a zacítil som salámu,cigarety a čokoládu .Vtedy som poznal ,že nie každý Nemec je fašista.Pozrel som na strážnikov či niečo nezbadali ale vidím,že je nejaký ruch medzi nimi a jeden strážnik prišiel ku mne a odpísal si moje číslo voľačo na mňa kričal a zobral mi ten balíček.Vtedy som si uvedomil,že čo bude somňou -obesenie,vyviazanie alebo strašná bitka.Nedaleko mňa robil môj priateľ staviteľ ,ktorý dobre ovládal po nemecký či by neskúsil orehovoriť strážného ,aby to neudal .On sa na to dal a hovoril s tým SS manom a potom mi prišiel povedať ,že je to vybavené že strážnik sa dal prehovoriť a neudá to len mi odkázal ,že druhýkrát mi to už prejde a budem za previnenie riadne potrestaný.

Keď sa americké lietadlá blížili bombardovať bol vyhlásený najprv "for-alarm"vtedy sme sa museli za 5 minút obliecť a utekať von do krytu .Vo dverách krytu stáli tzv.komandanti to boli väzni čo mali nejakú funkciu v rukách mali gumené hadice a opozdilcov mlátili mal hlava -nehlava.Keď siréna hlásila "alarm" každý musel byť už v kryte a tak sa to po nociach opakovalo 3-4 krát.

Veľa krát sme videli ako do amerických lietadiel nemeckí vojaci strieľali s protiletetskými kanonami a stávala sa ,že niektoré lietadlo dostalo zásah začalo horieť a od lietadla sa odpútali biele obláčky boli to padáky letcov ,ktorí museli vyskočiť.

Pracovali sme ďalej hladní a premrznutí pričom sme veľmi chudli a predsa si niektorí väzni večer zaspievali.

Pomaly sa blížila Veľká Noc bolo počuť,že na sviatky nebudeme 2 dni pracovať a dostaneme viac jedla .V skutočnosti sme jeden deň nepracovali a dostali sme o jedno koliečko salámi viac ako obyčajne. Po sviatkoch prišiel ku mne jeden krajan z Mikuláša a hovoril mi

že pokiaľ mi sme tu ešte v koncentráku Sovietskej vojská už oslobodili Banskú Bystricu. Čo bude s nami sme nevedeli, možno nás všetkých pozabíjajú. Neskôr som sa dozvedel, že odkiaľ to vedel keď väzni žiaden rozhlas nemohli počúvať. V baráku I býval láger-erte- väzeň funkcionár najvyššej hodnoty. Oblečený bol vždy v čistých väzenských šatoch a pri čísle mal fialový trojuholník čo značilo "náboženský fanatik". Nemci celú jednu sektu ktorej členovia do ruky vziať zbraň zatvorili do koncentračného tábora a tento bol jeden z nich. Počúval rozhlas a kedy-tedy niečo prezradil.

Do práce sme chodili pri jednom polozbúranom dome na ktorý niekto bielou farbou napísal "Hitler ist kaput" čo nám dodávalo sily a dúfali sme že sa oslobodenia hádam dožijeme. Neprijemná zima ešte stále trvala. Jeden deň som pri práci som zasítil silné pichnutie pod ľavou lopatkou a okolo očí sa mi tvorili opuchliny. Večer po rozkaze som išiel na lekársku prehliadku na ošetrovňu. Tam mi povedali, že som silne prechladnutý a spolu nedostatkom jedla mi spôsobujú tie problémy. Ošetrovateľ jeden belgický kňaz mi večer masíroval chrbát. Keďže bolesti som mal každý deň väčšie lekár mi prikázal ležať. Na druhý deň som už nešiel pracovať a prihlásil som sa u barák-komandanta bol Nemeц sociálneho cítenia. Najprv mi držal dosť dlhú reč. Hovoril mi, aby som pomaly pracoval a že budem zamestnaný chodníky a na domov aby som nemyslel. Zariadil aby som dostal viac jedla aby som sa zotavil. Ináč vraj pôjdem "in komín" čím myslel na komín ktorý je v krematóriu v Sachsenhausene. Keď bolesti mi ani o týždeň neprestali a začal som puchnúť lekár mi kázal ležať. Jedna izba bola zariadená pre podobné prípady. Každý deň po rozdeľovaní práce mi jeden SS man -zástupca veliteľa robil prehliadku. Nikdy nezabudnem na to úplné ticho ktoré nastalo po odchode väzňov do práce bolo prerušené romerným vojenským krokom dvere na izbu sa otvorili a dnu vošiel všemohúci SSman podvihol mi paličkou na moje posteli deku a prevedčil sa či ešte žijem a odišiel. Keďže sa nemoc nezlepšovala bol som určený na transport do veľkého tábora Sachsenhausen. Ráno som sa obliekol a po rozdelení ostatných do práce ostali sme tam stáť šiesti, ktorí sme boli určený na spätný transport naspäť do Sachsenhausenu. Bol tam somňou jeden na kosť vychudnutý Poliak s označením ako nevyliciteľne chorý s určením pre plynovú komoru a krematorium. Pri rozchode sme dostali príkaz aby sme sa presne o 9 hodine dostavili pred kanceláriu. Ja som si pozbieral handričky čo som mal a pred kanceláriou som prišiel o 1/29 hodine jeden môj spoluväzeň tam prišiel o niečo neskôršie keď už ten veli-

teľ SS man bol tam ,ten sa veľkmi nezlostil a hrczne ho zbil až do bezvedomia.

A tak znovu som sa dostal do obávaného Sachsenhausenu strážného tábora kde ľudský život neznamená nič.Dlho som sa považoval z jedného baráku do druhého.Strachom som sa pozeral na plynovú komoru a na krematórium z veľkým komínom ,ktorý neustále čmúdil štipľavým dymom .Konečne som bol zadelený do väzenskej nemocnice ,ktorú volali "revír" kde som aspoň mohol ležať a bola tam kontrolovaná hordčka . Chorí,ktorí tam ležali zo strachom v očiach hovorili že tam chodí na prehliadku jeden SS-lekár ,ktorý stále pokusne očkuje a tak vyrába rôzne séra,ktorými potom liečia nemeckých vojakov aj ja som dostával mnoho injekcií ako aj viac krát mi bola braná krv ale nič mi nepomáhalo.

V diaľke ako hrmanie bolo počuť delostreleckú paľbu stále bližšie.Něktorí nemocní ktorí tam ležali hovorili ,že sovietské vojská už sú vo východnom Berlíne.Tieto udalosti držali pri živote ale tto najhoršie sme čakali až na samý záver.Hovorilo sa o tom medzi nemocnými ,že možno nás všetkých postrieľajú alebo vytrávi-a plynom a niektorí počuli ,že nás prepustia domov.Nejakú premenu v správaní bolo u badať aj na SS-manoch a vedúcich väzňov,že pre rôzne maličkosti nezabýjali ,niečo prehliadali slovom boli troškumäkší.

Začiatkom apríla 1945 v jeden slnečný deň siréna ohlásila "for-alarm a potom hneď alarm.My na ošetrovni tzv.revíre sme na posteliach ležali ďalej,bolo počuť veľký hukot lietadiel a dve bomby dopadli aj do priestoru tábora ,jedna z nich dopadla na baráky,ktoré slúžili ako sklady,tu boli uložené aj naše civilné šaty a všetko to d tla zhorelo.Druhá bomba dopadla tesne k múru,ktorý obklopuje Sachsenhausen.Americký letci bombardovali továreň na granáty v Oranienburgu a len náhodou dve veľké bomby padly na tábor.Hodne väzňov bolo mŕtvych a ranených hlavne tých ,ktorí pracovali v továrni na granáty. Naša ošetrovňa sa úplne naplnila s veľmi ťažko ranenými väzňami ktorí ležali aj na chodbách. Z týchto dôvodov nás,ktorí sme neboli až tak ťažko ,chorím poslali do bloku č.37,ktorý sa volal schonungs barák a ktorý slúžil na doliečenie.Jeden veliteľ izby nás viedol cez apel-platz na futbalovej bránke visel obesene v tvári bol už úplne očernený. Na prsiach mal pripevnenú tabuľku s nápisom :Takto pochoď každý kto počas bombardovania kradne.Poznal som ho zvidenia bôl to jeden slovenský partizán z Horehronia.Previnil sa tým,že keď začalo bombardovanie vzal si kúsok chleba z police pre veliteľa baráku ten ho uvidel ,chytil ho a zaviedol na politické oddelenie pre

5. 9. 2026 17:17

pre SS-manov a na rozkaz týchto bol verejne obesný na futbalovú bránku. Nadarmo plakal, prosil zľutovania sa nedočkal. Bolo mi ho veľmi ľúto, že tento mladý Slovák už nikdy nebude vidieť svojich najmilších a svoj rodný kraj - krásne horehronie ani svoju matku na ktorú v posledných chvíľach svojho života volal.

Keď sme prechádzali popri barákoch zbadal som tam známe tváre z Lichtenradenu boli tam všetci Harach, Schmidt ako aj všetci ostatní. Neskoršie keď som ich navštívil, že boli prinútení opevňovať Berlín, opravovať mosty a kopať zákopy. Potom rýchlo vyprázdnil celý tábor Lichtenraden a vrátili sa späť do veľkého tábora Sachsenhausen.

9. apríla 1945 na naše veľké prekvapenie sme sa všetci mohli voľne pohybovať po tábore, všade bol veľký neporiadok, pálili sa všeliaké papiere v noci boli ptepušení kapovia, komandanti a obliekli ich do štuniforiem SS-manov. Veľké množstvo tabaku ktorý mali poschovávaný po barákoch porodelovali aj ostatným väzňom a tak som aj ja dostal 2 balíčky.

Na strážne väže, ktoré boli nad tým múrom okolo celého tábora dali nové veľkorážne gulomety, ktoré už neboli namierené von z tábora ale naopak smerom do tábora. Bol som ešte vždy v bloku č. 37 kde bola ošetrovňa pre chorých väzňov. Veliteľ baráku bol Nemec, starší človek bývalý námorný kapitán, ktorý mnohých námorníkov vraj zabil a preto bol zato zatvorený v koncentráku Sachsenhausen. Bol to strašný človek, pre každú maličkosť bil väzňov, jeho záľuba bola v tom keď v najväčšej zime dal postriekať skupinu väzňov studenou vodou. Okolo seba mal vždy mladých chlapcov na obsluhu hovorilo sa o ňom, že se sadista a homosexuál. Do obeda som si s toho tabaku - machorky ktoré som dostal ušúľal hrubú cigaretu a pred barákom na dvore som fajčil ako komín nad krematóriom a nespozoroval som kedy sa ku mne prikradol náš barák-komandant len som ucítil veľkú facku ako aj ďalšie rany a kopance, zobral mi vyrezávanú špičku na cigarety s nápisom Sachsenhausen. Túto špičku vyrezal a mi podaroval jeden moj známi s ktorým som určitú dobu býval na jednej izbe. Moji spolubývatelia mi hovorili, že som nemal v pracovnom čase fajčiť i keď mi ako chorí nepracujeme. Nadruhý deň som podľa rozkazu sa išiel okúpať do toho baráku, kde boli tie strašné sprchy s ktorých sa nikdy nevedelo čo sa bude vypúšťať či voda alebo otravný plyn. Tie väzenské šaty som už nedostal naspäť ale mi dali po mŕtvych väzňoch civilné šaty. Keď som sa obliekol vyzeral som ako šašo v cirkuse, nohavice boli z dobrej látky čierne s páskami ale boli na nich vystrihnuté štyri obdialníky a

a každý z nich bol zaplátaný iným kriklavým materiálom, kabát bol polokátky zimník a na chrbte bola veľká záplata s červenej látky. Klobúk svetlý a na vrchu bol namaľovaný olejovou farbou veľký červený kríž.

Do tábora Sachsehausen začali prichádzať transporty väzňov z iných táborov ktoré už obsadili sovietské vojská. Došlo veľa väzňov aj s Osvietima, ktorí boli v najhoršom fyzickom stave a umierali jeden za druhým. Na vynášanie mŕtvol do krematória bol poverený jeden nemecký cigán, mŕtvolu vozil na dvojkoľosovej káre zakrytej čiernym vrchnákom, mal veľa roboty a tak prideliť k nemu ešte jedného väzňa. Do veľkého tábora Sachsehausen sa mohlo zmestiť až 100.000 väzňov no preto, že denne prichádzali noví väzni z rôznych táborov, ktoré už museli nacisti opustiť sme predpokladali, že tu bolo najmenej 200.000 väzňov. A preto komín nad krematóriom dymil v týchto dňoch vo dne a v noci.

Dňa 10. apríla 1945 sme dostali rozkaz nastúpiť na apel-platz k rozdeleniu do práce dostali sme príkaz kopať v blízkosti tábora záko-
py. Počasie už začínalo byť jarné okolo tábora začala rásť zelená trá-
vička, ktorú sme mnohí hltavo spásali. Rozmýšľal som, že či by som nemo-
hol utiecť ale videl som, že sa to ešte stále nedá nakoľko nás stále
veľmi prísne strážili i s pomocou vycvičených psov. V posteliach už
sme nespávali po jednom ale teraz až traja sme sa tiesnili na jednej
posteli.

Od východu delá hučali čoraz viac. Nás čo sme patrili do bloku
č.37 /schonugs-barák/ postavili do dlhého radu a zo strachom sme čaka-
li čo bude ďalej. Dvaja väzenský lekári sedeli na jednom mieste a každ-
z nás prichádzal pred nich, kde nám zapísali naše číslo, počet rokov
a zapísali akou chorobou trpíme. Bola to komisia, ktorá určovala, že
ktorí z nás je schopný na dlhý transport a ktorý musel ostať v tábo-
re ako nemocný.

11. apríla 1945 - keďže sme nedostávali žiadne jedlo nastal v tá-
bore obrovský hlad väzni vyberali kožky zo zemiakov a repy s veľkej
kopy pri záhrade. Aj ja som si vybral za šálku a išiel som to poumývať
rozhlíadal som sa po tábore a vidím, že plynová komora, krematorium
zmizli cez jednu noc. Chcel som si zobrať šálku a vidím, že pokiaľ som
sa obzeral mi niektorý väzeň ukradol šálku aj s jej obsahom.

Dňa 12. apríla 1945 nás všetkých vyhnali s barákov na veľký apel
platz kde už stále dlhá rada väzňov a videl som, že tí prví dostávajú
chlieb a konzervy. Dostali sme rozkaz zaradiť sa do radu. Stál som tam
v dlhom rade a pozeral som sa či niekde nevidím mojich známych. Ale ni

kde neboli. Počul som, že niekto kričí Slováci sem tak som prešiel tam kde bolo najviac Slovákov a potom som utekal do tých barákov kde som videl mojich známych s Lichtenradenu. Boli v tom baráku sedeli po posteliach a povedali mi, že oni nikde nepôjdu a že chcú počkať sovietskú armádu tu. Ja som sa vrátil a neskoršie som sa dopočul, že ich vyhľadali z baráku a museli ísť s neznámym transportom. Stál som znovu v tom dlhom rade a pokiaľ prišiel na mňa rad dostal som len polovičnú dávku chleba a jednu konzervu.

Sovietské vojská sa nezadržateľne blížili a preto tá rýchlosť príprav na odchod z tábora. Chlieb a konzervu čo sme dostali som hneď zjedol všetko a prvý prvý krát som sa cítil najedený. Ešte na bráne pri odchode nás obklúčili nemecký oddiel SS-manov z jedným veliteľom a už sa aj išlo. Hnali nás na severozápad na Neu-Ruppin pochodovali sme celý deň. Pri tomto pochode sa začali ukazovať následky dlhého hladovania a ťažkej roboty. Väzni jeden za druhým zaostávali dostávali červienku takže strážnici ich hnali palicami za transportom. Večer sme došli do jednej dediny, ktorej meno som si nezapamätal kde nás nahnali do jedne veľkej stodoly v ktorej bolo plno slami. Do tejto stodoly nás všetkých nahnali takže pri spaní skoro ležali jeden na druhom. Večer som musel ísť na potrebu za asistenciou strážnikov a keď som sa vrátil už som vôbec nemal miesta kde by som si ľahol. Tak som tam stál až po dlhú chvíľu sa niekdo pohol a vzniklo tam malé miestečko na ležanie. Keď som si tam ustáť a zničený ťažko líhal priľahol som nehu svojmu susedovi, ktorý sa do mňa a celou silou na začal biť a kopať. Museli nás ostatní spoluväzni odtrhnúť od seba. Tento nepríjemný incident bol výsledkom obrovského fyzického a duševného napätia. V noci som sa prebudil na veľký chlad hmatol som okolo seba a zistil som, že čiastočne na niekom ležím. Prebral som sa s driemot a zistil som, že ležím na mrtvom spoluväzňovi. Večer som videl, že neďaleko mňa si ľahol jeden bývalý rim. kat. farár tak som ho zobudil a povedal som mu čo sa stalo. Potom sme ho spoločne vyniesli na dvor kde sme ho aj zahrabali. Dneď skoro ráno nás hnali bez jedla ďalej v predu asi 8 väzňov ťahalo voz v ňom boli surové zemiaky a veci strážnikov a za nimi sme pochodovali my v šesť stupoch. Náhodou som sa dostal do takého radu kde sme boli všetci Slováci bývalí pracovníci slov. lesov. Vedľa ciest kade sme pochodovali rástli už rôzne kríky a rastlinky. Niektoré som nepoznal preto som sa spýtal svojho suseda či to nepozná on sa na mňa začudovane pozrel a povedal, že je prekvapený že mňa v takomto stave zaujíma ešte príroda. Ja som mu povedal, že ja ešte nechcem zomrieť, chcem sa vrátiť domov a v prírode cítim podporu.

ru v tomto neutešenom stave .Večer sme znovu prišli do menšej dediny a aj tam nás nahnali do veľkého humna ale bola tam viacej miesta ako minulú noc - mohli sme aspoň pohodlne ležať.Z dážky sme odstraňovali podlahu a vyberali sme odtiaľ zapadnuté obilné zrná,ktoré sme jedli.Na sebe každý nosil väčšie vrečko ,ktoré bolo ušité ešte s Sachsenhausene ,ktoré vyzerali ako vrečko čo niekedy nosili žobráci. V tom vrečku sme mali šálku kde sme si dávali všetko to čo sme našli a dalo sa to nejakým spôsobom zjesť.Ja som si tam nazbieral v tej stodole kde sme spali hodne ovsa a pomaly som s neho ujedal.Ráno nás zoradili pred stodolu s jeden väzeň ktorý bol na určený hlásil stavy prítomných veliteľovi SS -chýbali dvaja-.Veliteľ SS man a ešte jeden strážnik išli hľadať do stodoly .Prehŕňali slamu,pichali do nej či sú tam nie skhovaný.Netrvalo to ani 10 minút keď sa odtiaľ ozval strašný nárek a väzňov objavili niekde pod slamou.Veliteľ vytiahol strážnikovi s pušky bodák a obidvoch tam dopichal k smrti.Nariadil vykopať dve jamy a tam sme ich chudákov zakopali a išli sme ďalej.

Hnali nás cez Neu-Ruppin stále ďalej na západ.Na jednom mieste sme dlho stáli SSmeni a radili s nejakými civilmi a asi o hodinu sme sa pohli ale už nie tým smerom ,ktorým sme dosiaľ išli ale na východ.Dopočuli sme sa ,že Američania už boli veľmi blízko.Obišli sme Wittstok a hnali nás na mesto Neusterlitz.

A znovu sme spávali po rôznych stodolách a rôznych kolibách. Za sebou sme nechávali ako označenie smeru nášho pochodu všetkých tých ,ktorí nevládali a umreli od hladu a vyčerpania.Keď,tedy nám dali 3-4 surové zemiaky ,ktoré sme pri ohníčkom v obkolesení strážnych polosurové jedli.Našťastie že už rástla mladá prhlava ktorú sme trhali a jedli.V jednej menšej dedine sme dlho stáli hladní a vyčerpaní .Strážnici totiž našli tam jedného opusteného koňa zo zlomenou nohou.Toho zabili stiahli z kože a veliteľ SS veľkodušne rozkázal mäso s koňa rozdeliť medzi väzňov.Mne sa pritom rozdeľovaní mäsa ušla mimoriadne veľká porcia ,a tak som ju strčil do žobracieho vrečka.Po ceste som z neho odkrojil kúsok a také surové jedol. A takto sa to počas ďalšej ceste opakovalo ešte veľa krát,jedol som surové konské mäso a zajedal ovsom. Moja sused partizán z Margecian ma poprasil aby som mu dal kúsok lebo on už nemá nič,odkrojil som mu poriadny kus a najedol sa .

V ďalšej dedine sme opäť dlho stáli. SS mani a strážnici mali v poradu a išli znovu opačným smerom,.keďže v smery našej cesty prichádzali sovietske vojská.Teraz sme išli smerom na Wittstok a Pricwalk. Keďže už vyšetýždňa sme dedodenne putujeme sem a tam bez oddy-

chu skoro bez akraaku stravy sme takmer na smrť včerpaní .Moji priatelia s ktorými som od začiatku trpel to hrozné týranie a muky pomaly sa vytrácajú a umierajú. Ich hroby sú väčšinou len garáty povedľa tých ciest ktoré sme už prešli. Za našim transportom v ktorom pochodovalo asi 280 väzňov v vzdialenosti asi 50 až 80 metrov kráčali dveja SS-mani ,na rukávoch mali prišitý červený kríž.Keď niektorý väzeň už nevládal pochodovať s ostatnými a ani jeho kamaráti ho už nevládali niesť nechali ho vedľa cesty tak tí dvaja zlikvidovali niekoľkými výstrelami do týla a mŕtvého potom odkopli z cesty. A samo zrejme išlo sa ďalej akoby nič.

Kráčali sme podkynajúc sa a od únavy a hladu sme už ani nevideli prišli sme na jednu križovatku ciest kde stáli nejaké neznám-e autá . Niektorí väzni vykladali s aut balíčky,ktoré potom SS mani rozdávali väzňom.Každému sa ušlo pól balíčka,SS mani dostali celý .Boli to autá Švajciarského červeného kríža .Vedľa cesty sme si posadali a rozbalili balíčky a skoro všetko čo bolo v nich pojedli.Boli tam na naše pomery nevidané potraviny káva,čaj,cukor,čokoláda a marmeláda.Pohohl nám to aspoň na čas cítil som po dlhej dobe najedený.

Táto strastiplná púť po ,ceste od koncentračného tábora odkiaľ sme utekali pred príchodom spojeneckých armád sa volala c e s t a s m r t i .Blížili sme sa k P archýnu. Parchým je mesto vedľa cesty ktorá vedie do Hamburgu.Na cestách sme stretávali veľké množstvá utečencov vojakov aj civilov s batohami ktorí pred strachom zo sovietskych vojsk ušli zo svojich domov.Medzi touto zberbou nás násilým hnali na západ kde čakali že Američani budú milostivejší k nim. Medzi Pritzwalkom a Parchýmom bolo jednom lese složené veľké množstvo prázdnych škatuľ s označením červeného kríža. Zrejme tam bol zložený podobný transport ako my a dostali balíky. Trochu ďalej okolo jedného ohnišťa ležali štyri ohorené mŕtvoly a ďalej pri potoku jeden zastrelený väzeň ležal akoby pil vođu .Strelený bol do týla. Čo sa tam stalo sme sa dozvedeli až neskoršie po oslobodení .Na tom mieste odpočíval jeden veľký transport väzňov /asi 1000 väzňov/ a v noci opití SS mani postrieliť koho chceli.

Pomaly sme prichádzali do väčšieho mesta Parchýma .Parchým je pre mňa pamätným miestom nie len preto že som tam bol tri krát ale hlavne preto,že vedľa Parchýma ma oslobodila Sovietská armáda.Na začiatku mesta nás strážnici zastavili a vrtátili sme sa do najbližšieho lesa nakládli ohne tak sme nejak prespali do rána.Ráno sme prešli mesto Parchým a dopočuli sme sa ,že Nemci kapitulovali a bol vyhlásený mier. Jeden strážnik SS-man Maďar mi povedal,že aby sme utiekli nakoľko dostali rozkaz nás postrieľať.

Od toho času som neustále myslel na to, že musím utiecť v žiadnom prípade som sa nechcel len tak na koniec všetkého zla nechať odstrelíť bez toho, že by som niečo neurobil, aby to tak nebolo.

Oslovil som skupinu Slovákov, ktorí boli blízko mňa, že by sme sa pokúsili utiecť no ani jednému sa do toho nechcelo. A jeden hovoril že mu povedal jeden SS-man, že nás majú všetkých doviesť k Američanom. Jedine môj najbližší sused bývalý partizán mladý Jožko Kovalčík mi povedal, že by to so mnou skúsil utiecť. Dohodli sme sa ja urobím veľmi choťm a nevládnym on mňa bude sprevádzať a pomaly budeme zostávať za hlavnou skupinou. Chceli sme sa dostať medzi hlavnú skupinu a tých dvoch hrdlorezov, ktorí likvidovali nevládných a ležiach. Keď prideme medzímie dva lesy, ktoré bolo pred nami vidieť utečieme na pravú stranu. Rátali sme s tým, že po nás budú SS-mani strieľať automatmi. Tak ako sme sadohodli sa aj stalo a pri tom lese sme na povel skočili a ako vládali utekali do lesa. Strážnici po nás spustili paľbu, guľky len tak klepotali po stromoch okolo nás a my sme s posledných síl utekali ďalej prešli sme ešte do druhého lesa kde sme našli opustený kryt nad ním sme s konárov striedku a na smrť unavení sme prvý krát spali ako volní slobodní občania.

Ráno sme po lesy hľadali niečo na zjedenie ale nenašli sme nič len mladú prhlavu, ktorú sme si posolili červenou sľux soľou a zjedli. Takto sme tu prežili 3 dni. Na tretí deň sme to už nevydržali a vydali sme sa preskúmať i ďalší les. Po dlhšom chodení sme našli na jednom dvore bola kopa repy pripravená pre statok. Opatrne sme nabrali a nej a vplazili sa nazad do lesa. Časť repy, ktorú sme si zobrali sme pojedli a v nejakej priehlbine sme sa pokrývali borovicovými konármi a spali. V noci nás zobudil veľký hrmost a krik. Zistili sme, že do lesa vtiahli vojaci na štíestých nákladných autách. Na druhý deň sme sa priplazili na doľad k tým autám. Ale bolo tam úplne ticho, mysleli sme si že vojaci spia dnu v autách. Keďže po ďalšom čakaní sa v autách ani v ich okolí nič nepohlo chceli sme sa prasvedčiť či tam niekto je. Jožko zobral kameň a hodil smerom na autá. Kameň dopadol veľkým hrmostom na blatník jedného auta. Znovu bolo ticho a nič sa nepohlo. a tak sme ešte viac krát hádzali kamene a keď sa nič nezozvalo išli sme sa pozrieť priamo do aut. Autá boli väčšinou prázdne až na jedno na ktorom sme vyšli a zistili sme že plné naplnenými vrecami. Jedno som rozviazal a z vreca sa začali sypať sojové boby a v druhom som našiel mandle. Spolu s Jožkom sme sa jedli mandle a soju pokiaľ sme nemali dosť. V ďalšom aute sme našli čisté prádlo a šatstvo. Preto sme zo sebe zhodili otrhané a špinavé oblečenie a preobliekli sme sa. Našli sme tam

aj civilné nohavice a bagandže a rôzne iné potrebné veci ako ruksa-
ky, holiace prístroje, ktoré sme si tiež zobrali do dvoch ruksakov
pribalili sme aj soju a mandle a vydali sme sa smerom na mesto Par-
chym.

Došli sme k veľkému majeru popri ktorom sme už raz pochodovali. Vošiel
som do veľkej stodoly so slameu a kričal som či tam niekto nie je.
S pod slami sa pomaly vytiahol jeden veľký černochoch a väzenskou hantír-
kou sme sa dorozumeli povedal, že je francúzsky zajatec. Spýtali sme
sa ho či tu nevidel nejakých Slovákov, povedal že to nevie rozoznať sk
ale v zádu v stodole sa skrýva väčšia skupina bývalých väzňov.
Preto som išiel na to miesto kde mi ukázal a nahlas som zavoľal, aby
ak sú tam Slováci vošli zo slami von. Na moju výzvu vyšlo viacero Slo-
vákov bývalých väzňov poradili mi, že ak som smädny tak v záhrade te-
die dobrá voda a dali mi kus surového bravčového mäsa.

Vošiel som do prázdnych izieb majera našiel som tam civilný kabát
a klobúk ktorý som si obliekol a z kuchyni som si zobral rôzny ku-
chynský riad. Na dvore sme si nakládli oheň a na ňom som si v panvi-
ci opeká bravčové mäso a v hrnci som si varil zemiaky, ktoré som
tiež tam našiel.

Bol večer mäso sa už dopekalo a rozvonievalo po celom dvore majera.
Na ceste vedľa majera bol neustály pohyb rôznych dpravných prostried-
kov a všetko smerom na západ. Prišli k nám nemeckí vojaci na motor-
kách zosadli a kričali na nás, aby sme ihneď zhasili ohne, že to môžu
uvidieť nepriateľskí letci a potom môžu bombardovať. Spytovali sa nás
že kto sme tak sme im povedali odklať ideme. Revali na nás, že sme oby-
čajné komunistické svine a že nás treba len postrieľať. S cesty znovu
prišiel k nám nemecký vojak na motorke a niečo sa dlhšie medzi sebou
zhovárali a potom rýchlo nasadli na motorky a zmizli.

Pomaly nastávala tma mäso na pekáči už bolo skoro hotové a ze-
miaky uvarené keď sa z cesty ozval veľký hrmot podľa ktorého sme
vedeli, že s k nám približujú tanky. Tri tanky pred majerom zastali a
z nich povyskakovali vojaci a niekoľkí prišli k nám. Jeden z nich sa
na nás dlho mĺčky pozerá vtedy som zbadal, že to nieje nemecký voja-
ale sovietský vojak- dôstojník tankista.

Bol som veľmi slabý od choroby a hladu ale od veľkej radosti
som toho tankistu vyobjímal a vybozkával a povedali sme mu, že sme
Slováci a boli sme v koncentračnom tábore a potom prišli k nám aj
ostatní tankisti, ktorých sme tiež všetkých vyobjímali. Spytovali sa
nás či sme nevideli "fricov" povedali, že tu boli nedávno a ukáza-
li sme im smer kade odišli. Ponúkli sme im upečenú bravčovinu zo z-
miakmi ale odmietli asi vŕdeli na nás akí sme všetci hrozne v,chu

nutí a ubiednení. Za chvíľu všetci odišli .

Z majera som si zobral jednu nádobu na mlieko a spoločne sme chytili jednu čiernu nemeckú kravu, ktorá sa tam voľne pásala na tráve. Z toho mne usúdili ,že majiteľia majera keď utekali pred blížiacimi sov. vojskami ,kravy a kone ,ktoré už nemohli zobrať so sebou vypustili voľne po poľa. Kravu som sa snažil podojiť, ťažko sa díjala bola dosť tvrdá ale mliekomala výnorné. Bolo, to prvé mlieko čo som skončenia SNP pil.

Po raňajkách sme sa pomali pohli po ceste na mesto Parchym.

Sovietská armáda už tam bola tak sme sa hlásili na veliteľstve kde nám povedali ,že by bolo najlepšie keby sme si našli nejaký povoz a zaviezli sme sa do niektorého zberného tábora.

Dozvedeli sme sa, že ten trasporto väzňov zo Sachsenhausenu s ktorého sme ušli zostal niekde pri PRITZWALKU. Chceli sme veľmi vedieť ako je to s nimi, však tam sú všetci naši najbližší priatelia. Nasadli sme aj s Kovalčíkom na jedno sovietske nákladné auto ,ktoré išlo tým smerom. Po dlhom vození sme v jednej dedine neďaleka Pritzwalku zosadli a po dedine sme streli našich známych Handlovských baníkov. Spýtal som sa ich ,že kde je Harach a Schmidt. Povedali mi ,že Schmidt počas ďalšej cesty zomrel a Mrs Harach je v stodole na kraji obce. Utekal som do stodoly a tam ležal na slame Harach moj spolubojovník zo Sv Kríža a spolutrpiteľ vo väzeniach v Prievidzi, Nitre a Seredi ako aj zo Sachsenhausenu. On už ma nepoznal lebol bol veľmi chorý mal vysoké horúčky vraj že dostal týfus. Na druhý deň zomrel pri mne v tej stodole kde sme ho aj pochovali. Zostal ďaleko od domova a svojich blízkych v malej nemeckej dedine.

Na nákladných autách nás previezli do Parchýmu a tam sme spali v meštianskej škole.

Najskôr som ochorel ja dostal som veľmi silnú červienku spolu s vysokou horúčkou a potom na tú istú chorobu ochorel aj Jožko Kovalčík. Horko-ťažko sme si uvarili nejakú polievku ,ktorú sme pomaly jedli. V žiadnom prípade sme nemohli ani pomyslieť na to ,že by sme sa vydali na cestu za domovom na nejakom bycikli alebo motorke nakoľko sme mali neustále horúčky a ešte viac sme zoslabli. Tak sme nevydržali len tak ležať v jednom opustenom dome a pomaly sme sa pustili peši smerom domov.

Ja som sa veľmi zle cítil mal som stále horúčku a krvácal som pri stolici. Preto sme išli veľmi pomaly, Jožko, ktorý bol mladší a viacej vládal najskôr sa ku mne prispôboval ale potom nevydržal povedal mi ,že on ide rýchlejšie a ja aby som išiel sám. Nechal ma svojmu osudu chorého a veľmi slabého v cudzom kraji. A ja sám som sa pomaly vliekol

oproti svojmu neznámemu osudu. Na jednom úseku dlhej rovnej cesty ma dobehol starodávny koč s jedným koníkom vyzdobený československou zástavou a v ňom sedeli šiesti ľudia. Na moje volanie zastali a spytovali sa, že kto som a odkiaľ idem. Keď som im povedal, že som Slovák a veľmi chorý urobili mi miesto v koči a nasadol som. Boli slovenskí Židia a jeden z nich vytiahol fľašu ľuďkej pálenky podal mi ju a povedal aby som si trochu vypil. Potom mi bola o trochu lepšie. Doviezli ma do nejakej veľkej dediny kde bola zriadená malá nemocnica zložili ma v nej a odišli. Ležal som tam tri dni liekov tam nebolo ale mi dávali dietnú stravu zemiaky a mlieko. Tak som sa trochu zotavil a na tretí deň som išiel ďalej. Pokiaľ som ležal a stravoval sa dietne cítil som sa dosť dobre ale ako som začal pochodovať znovu som dostal horúčku a hnačku. Ten ruksak čo som mal stále pri sebe som cítil akoby vážil metrák, boli tam lne veci, ktoré som denne potreboval. Vedľa cesty po ktorej som ťažko išiel som našiel odhodnený ručný vozík zobral som si ho naložil som doň ten moj ruksak a pomaly ťahal za sebou. Pri jednej budove som našiel pohodené bochníčky nemeckeho syra dva z nich som si zobral a naložil na vozík. Horúčka mi stúpala vysoko už som ani okolo seba nevidel. Po dlhej strastiplnej ceste som sa dostal do mesta Bützow. Bola tam zriadená nemocnica pod kontrolou Švajciarskeho červeného kríža. Ležal som tam týždeň a keď som sa začal trochu lepšie cítiť, obliekol som sa vzal si ruksak na chrbát a šiel som prešiel ďalej na východ. Podvečer keď som bol už hodne unavený som zbradať na jednom telefonom stípe pribitý tvrdý papier a na ňom bolo napísané: Čechoslováci prihláste sa v zbernom tábore v Prentzlau. Bol to prvý pozdrav mojej vlasti, veľmi som sa potešil. Došiel som do mesta Teterow, bola tam silná posádka sovietskych vojakov preto som sa tam prihlásil na veliteľstve a dostal som aj balík jedla na ďalšiu cestu. Jeden sov. vodič nákladného auta bol vyslaný do Neubrandenburgu tak som ho poprosil, aby ma zobral. V Neubrandenburgu som zosadol a išiel ďalej peši cez mesto. Po ceste som stretol jedného krajana českej národnosti a ten mi poradil, že na kraji mesta je menší zberný tábor pre Čechoslovákov aby som sa tam prihlásil. Išiel som tam rovno ako mi ukázal smer za nejaký čas som došiel do tábora. Bolo v ňom už zhromaždené veľa Čechoslovákov. Bol tam už stanovený veliteľ tábora a mal svojho pisára. Prihlásil som sa u nich, zadelili ma na ubytovanie a povedali mi, že mám čakať kým neprídu sovietske autá, ktoré nás odvezú do Prenzlauského veľkého zberného tábora. Tu prvý raz počas tej strašnej cesty som sa mohol okúpať v teplej vode a dostal som čisté prádlo. Stravovali sme

sa spoločne a dostávali sme celkom slušnú stravu chodil som na prechádzky a začal som sa cítiť oveľa lepšie . O týždeň prišli tri sov. nákladné autá na ktoré sme si posadali a dali sme sa na cestu do Prentzslau.

Počasie nám počas celej cesty prialo veď mesiac jún bol už v polovici. Doviezli nás do mesta Prentzslaw do zberného tábora pre Čechoslovákov. A ja som musel ísť znovu do nemocnice. Nemocnica bola Belgická a boli tam aj Belgickí zajatci ,ktorí mali pekné izbičky a dobrú starostlivosť. V nemocnici boli belgickí lekári a bola tam veľmi veľa ľudí. Mne tam veľmi nepomohli preto som sa prihlásil v sovietskej ošetrovni a lekárka pre prezrela a dala 20 práškov a prikázala každé dve hodiny jeden užiť.

Vo veľkom zbernom tábore Prenzlau bolo tisíce bývalých väzňov koncentračných táborov z celého severného Nemecka rôznej národnosti. Pre každú národnosť boli zvlášť určené domy. Ako som sa dozvedel bol to bývalý nemecký vojenský tábor.

Pre Francúzov ,ktorí tam boli skoro vo väčšine prišli na druhý deň možného pobytu pekné veľké autobusy. Každý Francúz dostal nový civilný oblek ,prádlo a malý kufrík ktorý si potom povykladali nad sedadlá a odišli. My Čechoslováci sme sa nasťahovali na ich miesta a bolo nám tam celkom dobre, varili sme v malých kuchynkách ,ktoré tam Francúzi nechali aj s kuchynským riadom.

Tam som sa stretol s viacerými známymi najmä s Kovalčíkom, ktorý ma zanechal chorého na ceste a odišiel neznámym autom. To by som ja kamarátovi nikdy nespravil. Mnohí z našich mali vozíky a kone a chodili do okolia do prázdnych domov a usadlosti "rekvírovať" alebo organizovať bravy sliepky ,zajace a pod. Spávali sme na slamníkoch a prikrývali sme sa tenkými dekami, jedla a fajčiva bolo dosť .

Najväčšiu starosť sme mali ako sa dostaneme domov, naši vedúci si nevedeli rady nakoľko vlaky vôbec v celom Nemecku nechodili ,telefoné a telegrafné spojenie bolo úplne prerušené. Nevedeli ako dať vedieť a do Československa že sme tu v Prentzslawe ďaleko od domova a že by nás bolo treba čo najskôr dopraviť domov. Tí, ktorí vedeli na nejaký hudobný nástroj hrať si ho obstarali a spolu s našimi Cigánmi sa tu zriadila celkom dobrá hudobná kapela. Usporiadali sa tu aj tanečné večierky nakoľko tu bolo dosť žien z celej našej republiky. Susedný tábor obývali Jugoslovani ,ktorí mali tiež kapelu a žili tu veselo dosť usporiadane. Keďže počasie bolo krásne chodili sme na prechádzky do okolia. Pri meste Pretzslaw tiekla dosť veľká rieka a bolo tam veľké jazero kde sme sa chodili člnkovať a niektorí sa aj kúpali.

Ja som sa skoro celkom vyliečil ,tie prášky ktoré som užíval mi

hodne pomohli odpuchol som a červienka sa tiež skoro stratila ostatné choroby som si ešte doma dlho doliečoval len nervové slabosti mi ostali na pamiatku .

Za začiatku júla 1945 naši vedúci tábora sa dohodli s tunajším veliteľstvom sov. vojsk a na základe toho jeden zo zástupcov väzňov a sovietský veliteľ odleteli do Prahy oznámili , že v Pretzwale ako 18 tisíc väzňov z koncentračných táborov čaká na prepravu do vlasti a požiadali ich , aby poslali aspoň nákladné autá.

6. júla 1945 prišli po nás prvé autá z československa vyslané boli z Prahy. Prvým transportom odišli ženy a niektorí vážne chorí. Keď mali prísť autá po druhý transport bolo nám povedané , aby sme nachystali veľkú hromadu drevených klátikov nakoľko prídu nákl. autá na drevoplyn. Kde sa vziať toľko dreva keď tu na okolí nebol žiaden les a len pár skrútených borovic rástlo na blízku. Neďaleko nášho tábora stála jedna veľká budova , ktorá bola uzamknutá ale niektorí z našich sa dostali dovnútra budovy a zistili, že je plná lyží. Možno že Nemci sa chystali bojovať ešte naj v nasledujúcej zime. Lyže sme z toho skladu povykladali von a porezali na malé klátiky a pripravili na kopu.

Keď prišli autá pre druhý transport tak sa mi ešte neušlo miesto. Preto som bol pridelený do tretieho transportu na staré nákladné auto s pohonom na drevný plyn.

V noci pred odchodom do vlasti som vôbec nemohol zaspáť. Opäť mala veľká radosť , že znovu budem vidieť svoju rodinu a svoju vlasť Československo. V mojej mysli sa znovu premietli všetky udalosti a osoby s ktorými som bol počas väzby v koncentračnom tábore ak aj na tej strašnej ceste k smrti. Spytoval som sa v duchu sám seba, že prečo sú ľudia voči sebe takí zlí a krutí veď na tejto zemi tak krátko žijeme . Ale na odpoveď som neprišiel.

Nad ránom som vyšiel pred ubytovňu a ráňajšie zore začali osvetľovať celý ten kraj kde som bol nútený žiť vyše jedného mesiaca . Pomaly sa z hmly vynorila celá krajina rovná a vršky sa rysovali len vo veľkej diaľke. Rovina bola pretínaná dlhými cestami lemovanými tromami. Medzi cestami, boli veľké lány polí a jazerá. Aký pekný kraj a človek ani nechce uveriť, že ešte pre nedávnom bola tu krvavá vojna a v koncentračných táboroch denne umieralo tisíce ľudí. Bol som veľmi rád že tento kraj opúšťam navždy.

Necítil som sa dobre ale som dúfal, že po príchode domov sa úplne doliečim . Ráno sme si ešte naposledy navarili raňajky a nasadli do aut.

Autami sme išli po jednej z tých krásnych ciest obrubených stálezelenými stromov smerom na Berlín. Cez deň sme sa viezli, večer sme si uvarili a najedli sme sa a v noci sme praspali v najbližšej stodole alebo v nejakom opustenom dome. Pomaly sme sa dostali na predmestie Berlína, boli tam postavené stovky malých náhradných ubytovní z rôzneho materialu. Bývali tam obyvatelia stredného Berlína, ktorí prežili bombardovania ale nemali kde bývať.

Dôstojník čo viedol náš transport ma vyzval, aby som si sadol k nemu v predu auta a chcel mi poukazovať rozbitý Berlín. Ešte raz som videl dlhú ulicu Berlínskej strasse cez ktorú sme ako väzni chodili na pracovisko dva mesiace a ešte raz som zbadal biely nápis pre ktorom som denne chodil "Hitler ist kaput". Povožili sme sa krížom krážom po veľkom zbúranísku, ktoré sa volalo Berlín. Presadol som si znovu medzi svojich kamarátov na korbu nákladného auta a išli po širokej ceste smerom na Drážďany. Z ďaleka bolo vidieť trosky kedysi tak krásneho mesta Drážďany. Vtedy naše auto neplánovite zastalo a šofér po prehliadnutí motora auta povedal, že na aute sa stala porucha, ktorá sa nedá odstrániť bez náhradných súčiastok. Auto sme odtiahli na kraj cesty a vodiči s druhých aut nám zakričali, aby sme pomaly išli peši že Teplice-Šanova pošlú po nás autá.

Pomaly sme sa blížili k našim hraniciam a v jednej menšej dedine sme prenocovali. To bol posledný nocľah na území Nemecka. Na druhý deň sme sa pomaly znovu pohli a oproti nám v diaľke sme videli sa k nám približovať pekný, veľký autobus. Bol to autobus s kúpeľov Teplice-Šanov a bol určený pre nás. S veľkou radosťou sme do neho nasadli a pohodlne sme sa rozložili na jeho sedadlách.

Za pár hodín nám veliteľ transportu oznámil veľmi radostne, že za chvíľu sme na hraniciach československej republiky, všetci sme boli zrušení a s radosťou sme čakali. Na blízkom vršku bola cez cestu preložená rampa hraničné stĺpy. Pred rampou autobus zastal a mi sme vystúpili a prešli už na územie našej vlasti. Na našom území bola postavená slávnostne ozdobená slávo-brána s veľkým nápisom "Vítajte". Na ľavej strane cesty smerom do Nemecka sa uberal veľký prúd ľudí nabitých rôznymi vecami. Ako sme sa dozvedeli boli to Sudetskí Nemci, ktorí podľa rôznych dohôd museli ísť do Nemecka.

Približovali sme sa k tej slávobráne a vtedy začala hudba hraničiarov hrať naše hymny Kde domov můj a Nad Tatrou sa blýska. Sme ostali stáť ako primrazení, vypadli mi slzy z očí a hodil som

sa na zem s výkrikom "drahá moja vlasť, drahé Československo!
Videl som, že okolo nás sa všetci objímajú a bozkávajú a plačú.

Keď sme vstali zo slami v očiach sme si sľúbili, že budeme
pracovať tak, aby už nikdy nebolo viac vojny.
Potom nás previezli do mesta Teplice Šanov, kde sme presadli do
druhého autobusu ktorí nás zaviezol do nášho hlavného mesta Prahy.
Keďže stále nechodili žiadne vlaky sme sa rôznymi dopravnými pros-
triedkami dostali konečne dňa 22. júla 1945 d o m o v .

Bol som veľmi rád, že sme sa všetci v zdraví dočkali konca
vojny a pred nami je život v mieri a pokoji.

Napísané v Banskej Bystrici dňa 20. septembra 1946

Pavol B U Č A N
nar 4.I.1896

Z originálu prepísal a upravil: syn Ivan Bučan,
nar. 10.3.1929